

STRAZDELIO POEZIJOS PASLAPTYS

Tuos, kurie buvo susigyvenę su ankstesniais A. Strazdo kūrybos leidimais, paskutinytis gali kiek apvilti: kūrybinių skaičius gerokai sumažėjęs. Leidinėlis artimiausias pirmajam, 1814 metų *Giesmių svietišku ir šventu* variantui. Ginčai dėl kai kurių eilėraščių autorystės tęsiasi nebe pirmas dešimtmetis, ir bene visi tyrinėtojai sutinka, kad galutinį žodį tarti sunku. Šio leidinio sudarytojas žinomas Strazdo tyrinėtojas Vytautas Vanagas, kruopščiai atsijojęs poeto palikimą, pasielgė, kaip reikalauja šiuolaikinis literatūros mokslas.

Šiandieną pagrįsta tik 13 eilėraščių autorystė. Koks įsismaginęs eiliuotojas daugiau parašo per mėnesį... Tad natūralu iš naujo klausti, kodėl A. Strazdą laikome mūsų poezijos klasiku, vienu jos kertinių akmenų, kodėl jo lyrika šviečia mums iš amžių tolybės kaip niekadoms neblėstanti žvaigždė. Sakom, jog Strazdelis mūsų poezijos pirmtakas, tradiciškiausias ir liaudiškiausias poetas. Tai teisybė. Teisybė ir tai, kad jis kūrybiškai naudojos geriausiaisiais to meto lenkų sentimentalizmo ir klasicizmo pavyzdžiais, kad jo poetinį skonį galėjo veikti Horacijus ir religinė poezija. Tokios bendrosios prielaidos. Nejprasta mūsų literatūros figūra vis stipriau mus traukia, jam, mūsų istorijos ir kultūros fenomenui, jaučiamės daug kuo skolingi.

Romantizmo ar simbolizmo, ar dar naujesnių poezijos stilių veikiami, kartais būdavom bepradedę galvoti iki Maironio neturėję tikrų ir didelių poetų. Galbūt labiau iš pagarbos, o ne iš gyvo dvasios poreikio vertinome ir Donelaitį (jis, žinoma, priklauso kitai, Mažosios Lietuvos literatūrinei tradicijai, kitai kultūrinei aplinkai ir kitam etnografiniam arealui), ir A. Strazdą, ir A. Vienažindį. tačiau mūsų dienomis padidėjęs dėmesys liaudies kultūrai lyg ir bylotų, kad per Maironį lietuvių lyrika ne tik daug atrado (jo talento dydį, poetinės mokyklos reikšmę puikiai jaučiame), bet ir prarado. Visų pirma glaudų ryšį su žodinės kūrybos tradicija, su liaudies menu, archajiška, tarsi užkonservuota paprastų žmonių galvosena, senų tikėjimų reliktais. Nuo Maironio mūsų lyrika pradeda šakotis kaip atskiras medis, iki Maironio – ji nelyginant kokia giria, kur pinasi liaudies kūryba ir atskirų poetų dainos, kur dažnai sunku išnarplioti, kas iš tikrųjų kam priklauso. A. Strazdas ir A. Vienažindys traukia savo „neprofesionalumu“, natūralumu ir pilnatve. Jų kūryba – gyvi sinkretinio meno paminklai, artimi buityje gyvavusiai tautosakai ir mitologijai, dar neišskirti, neapriboti daugelio tų rašytinės kūrybos taisyklių, kurias profesionalėjančiai kūrybai diktuoja žodžio menas.

Pavyzdžiai, pagal kuriuos kūrė A. Strazdas, tėra tik apdangalas, iš vidaus trykšta mūsų liaudies savimonė. Kitaip sunku paaiškinti kad ir idilės „Strazdas“ įtaigumą. Gretindami ją su „Ei dieve, dievulaitis“ ar lenkiška „Giesme Rygos miestui pagerbti“, kuri, anot V. Vanago, galėtų patenkinti ir patį klasicizmo tėvą, turime pripažinti, jog Strazdą mūsų poezijos pradininku padarė ne jie, o pirmieji – „Strazdas“, „Selianka Aušra“, „Gegužėlė“... Juose slypi raktas į A. Strazdą. Tai tarsi seno, gražaus rūmo nuolaužos, lietuviško akropolio pamatai. Kitas to rūmo dalis, neišleistus, o tiesiog žmonėse pasklidusius eilėraščius, galėtume laikyti išnešiotais, kasdienybės nudilintais, prie liaudies kūrybos medžio priglundusiais rieduliais...

Be žodinės tautosakos tradicijos, A. Strazdas neturėjo kitų lietuviškos poezijos pavyzdžių. Bet kuri etinė ar estetinė sistema, kad ir iš kur būtų kilusi, visų pirma remiasi savo žodine tradicija kaip pirmavaizdžiu. Su savu, tradiciniu pasaulėvaizdžiu ir sutapo Strazdelis. Iš amžių glūdumos paveldėtas lobis ir buvo tas rūdynas, kur poetas sėmėsi galios. Jo įvaizdžiai iš liaudies kūrybos gelmės, jie šliejasi

prie pagrindinių simbolių, apibendrinančių žmonių buitį ir visatą – prie gyvybės medžio ir paukščio, tarpininko tarp dangaus ir žemės, persikūnijančios protėvių dvasios (protėvių kultas – vienas svarbiausių visų tautų tikėjimuose). Juos poetas įprasmino idilėje „Strazdas“. Paprastas miškų paukštis pavirsta žmogaus antrininku, byloja kaip visa apimanti maginė galia. Turint galvoje A. Strazdo pavardę, ši „persikūnijimą“ dar būtų galima sieti su toteminiu paukščiu, savo giminę saugančiu ir jai vitalinės jėgos teikiančiu globėju. Norėdami geriau suvokti metamorfozės prasmę ir grožį, jos reikšmę, galėtume prisiminti kito XVIII amžiaus poeto, rusų poezijos pradininko A. Puškino eilėraščių „Pranašas“. Sešiasparnis serafimas išplėšia žmogui liežuvį, praplečia akis, įdeda kitą širdį, kad jis galėtų tarti:

И внял я неба содроганье,
И горный ангелов полет,
И чар морских подводный ход,
И дальней лозы прозябанье...

Strazdelis gieda panašiai – mitinio paukščio balsu. Ankstyvajam liaudies mene (plg. „medelį aukso spurgom“, kur „kas šakytėlė, tai gegutėlė...“) paukštis tupi gyvybės medžio viršūnėje. Gyvybės medis, liepelė ar ąžuolas, ar L. Rėzos dainų „lig debesėlių užaugęs rožių krūmatis“ – sykiu ir centrinė kompozicijos ašis, aplink kurią buriasi, erdvėje ir laike išsidėsto gamtovaizdžiai, žmonės su savo rūpesčiais, metų laikai, jį vainikuoja pamokslaujantis poetas, skelbiantis pagrindines gyvenimo tiesas ir gaires:

Kur aš tiktai nukanku,
Reiškiu aukščiausio ranką,
Kurs lapeliais medžius aprėdė...

Skrisdamas virš medžių,
Plačioj viršūnėj sėdžiu,
Leidžiu balsą per tamsias girias...

Žvelgdamas tarsi iš begalinio paukščio skrydžio, A. Strazdas aprėpia didžiulę erdvę (galima gretinti su Čiurlioniu) joje sukomponuoja daugybę didesnių ir mažesnių scenų. Čia, kaip ir mūsų liaudies dainose, dar nešokiruoja maloniniai ir mažybiniai žodžiai bei kreipiniai (vėliau jie darosi dekoratyvūs), regima lyg iš viršaus, iš labai toli. Jam artimo A. Vienažindžio stiliuje nuoseklesni perėjimai, vaizdas smulkesnis, labiau išdailintas, „moteriškesnis“. A. Strazdas labai lengvai derina buitinius ir fantastinius vaizdus. Jį galėtume laikyti lietuviško siurrealizmo pradininku:

Štai sparneliais suklojau,
Klausyk, mielas artojau,
Klausyk, taisyk stiprią žagrelę...

Antra vertus, jo idilėse liaudies dainoms būdinga ornamentika, miniatiūriška simetrija (plg. „Giedrą dienele / Paukščiai čiulbėjo, / O ūkanotą / Tylėjo...“) užleidžia vietą be galo ekspresyviai, individualizuotam gamtos vaizdai, iš kurio visumos šifruojame pagrindinę anos epochos idėją – visi žmonės iš prigimties yra laisvi ir lygūs, nutolimas nuo gamtos ir prigimties yra visų ydų šaltinis, kad pasaulis privalo nuolatos atsinaujinti.

Gamtos ir žmonių gyvenimo vaizdai jo eilėraščiuose rymo idealiose dangaus ir žemės plokštumose. Vertikaliają kompoziciją tarsi Renesanso tapyboje papildo horizontalioji perspektyva:

Paversmėliai prakiuro,
Džiaugias visa natūra,
Visi lieknai rožem pražydo...

„Rožių barstymas“ puošia visą Strazdo lyriką („Pagrajinkit linksmai, gražiai / Prie tam krūmui, prie tai rožei...“; „Žydi rožems lieknėliai...“; „Žydi padabniai ant rožę, / Bo aprėdė pats gimimas...“) nelyginant Botičelio „Veneros gimimą“...

Nedidelis Strazdelio palikimas pilnas paprastų, kasdienių ir sykiu amžinų jausmų – užuojautos, gailės, meilės, vitališko džiaugsmo, juoko. Natūraliai jausdamas senas poezijos versmes, amžinuosius jos šaltinius, A. Strazdas savo išgyvenimais pripildė sodiečių gyvenimo erdvę, perkūrė tą pasaulėvaizdį, kurį tūkstantmečius puoselėjo paprasti žmonės. Jį, kaip ir kiekvieną klasiką, charakterizuoja dvasios gyvenimo harmonija, tos visumos atnaujinimas.

Pratęsęs liaudies kūrybą, A. Strazdas buvo lengvai priimtas ir suprastas. Ir jo gyvenimas, ir poezija virto legenda. Dėl šios, o ir dėl kitų priežasčių jam priskiriami kitų autorių kūriniai, liaudies dainos. Gal „Varnas“ jam buvo priskiriamas ir dėl to, kad A. Strazdo kūrybos pasaulėvaizdyje, artimame liaudiškajam, trūksta vienos svarbios grandies – požemio, mirties pasaulio? Gyvybės medis, čiulbantys jo šakose paukščiai, o apačioje šmižinėjantys žemės vabalai yra viršutinė ankstyvojo meno kompozicinė dalis. Gal ir kiti A. Strazdo kūrybos papildymai turi ryšio su nuolatiniu jo poezijos „dailinimu“ liaudies sąmonėje? Strazdas – universali poetinė asmenybė, jį paaiškinti, žvelgiant iš vienos pusės, gana sunku. Kalbant apie „Kiškį“ ar „Priečastį mergos“, ne mažiau galima pasakyti apie kai kuriuos viduramžių mąstymo relikтус; analizuojant „Pasterką arba piemenų giesmę“ ir „Rudenėlį“ – apie poezijos ryšius su ritualiniais liaudies žaidimais.

Leidinio gale įdėta dokumentinė medžiaga dar ne kartą pravers mums, narpliojant Strazdelio mįslę. Ne vienam dokumente, pavyzdžiui, „Pasiaiškinime Vilniaus konsistorijai dėl „Pagrabo Palšio““ atpažįstame jam būdingą šmaikštavimą, paradoksinį žaidimą, vijonišką dvasią.

1973

Sigitas Geda, *Ežys ir Grigo ratai*, Vaga: Vilnius, 1989, p. 24–28.